

Slovstvena zgodovina v slovenski ljudski šoli.

(Piše **Gradimir**.)

(Dalje.)

J. Bilec.

(Glej 18. berilno vajo: „Pastir“.)

Slovenski pesnik Janez Bilec se je rodil 1839. l. v Trnovem na Notranjskem, in je zdaj duhovnik v Ilirski Bistrici, kjer živi zaradi bolehnosti v pokoji. Priobčil je v posebni knjigi svoje „Pesni“; a poleg teh nam je podal tudi nekaj poučnih sestavkov; takó n. pr. nahajamo v Janežičevem „Cvetniku“ Bilčeve spise: „Zrno“, „Gospodov dan“ in dr. Izmej pesni so, poleg tū natisnjene „Pastir“, znane njegova „Domovju“ (V mislih gleda duša vedno), „Otročja leta“ (Ko v tihotni noči kratka) in dr.

„**Dragoljubci**“.

(Glej 21. berilno vajo: „Nenavadna pravda“.)

Ta povest je vzeta iz „Dragoljubcev“. „Dragoljubci“ so knjižica, polna lepih povestic za slovensko mladino, katero je izdal vrli urednik lista „Vrtec“, g. Ivan Tomšič, učitelj v Ljubljani, 1879. l.

Krummacher.

(Glej 22. berilno vajo: „Božja skrinjica“.)

Ta povest je posneta iz nemščine. Spisal jo je nemški pisatelj Friderik Adolf Krummacher, ki je bil rojen 1768. l., a je umrl kot nemški pridigar z Bremenu 1845. l.

Fran Erjavec.

(Glej 26. berilno vajo: „Prave sreče dom“.)

Učen prirodoslovec in vrlo spreten pisatelj slovenski je Fran Erjavec. Porodil se je 1834. l. v Ljubljani in je zdaj profesor na višji realki v Gorici. Užé v Janežičevem „Glasniku“ je priobčeval kaj lepe pripovedi in naravoslovne sestavke, a pozneje je objavil po „Družbi sv. Mohora“, po „Slovenski Matici“, „Zvonu“ in drugih listih mnogo neprecenljivih spisov. Posebno pa podpira „Družbo sv. Mohora“ neutrudno s svojim zlatim peresom. Tū omenjamo le krasne Erjavčeve knjige: „Domače in tuje živali“, „Naše škodljive živali“. Priobčil je tudi celo število šolskih knjig; n. pr. „Prirodopis živalstva“, „Nauk o človeškem telesu“ in dr. Pa tudi v naših berilih za ljudske šole se ne manjka prekrasnih sestavkov Erjavčevih, n. pr. nahajamo v „Tretjem Berilu“ sestavek „Prave sreče dom“ in „Človek“; v IV. Berilu pa lepe prirodopisne sestavke: „Severni jelen in lama“, „Indijski slon“, „Orel“, „Selilne ptice“, „Živali škodljive sadnemu drevju“, „Žuželke“ in dr. Erjavec je tudi vrlo zmožen hrvaščine, v katerem jeziku je užé priobčil marsikako lepo delo.

Anton Klodič.

(Glej 27. berilo vajo: „Materin blagoslov“.)

Anton Klodič se je rodil 1836. l. v Hlodičih, v Videmskem okraji. Ko se je izšolal, služil je kot gimnazijalni profesor na različnih krajih (v Dalmaciji, v Gorici); naposled postane c. kr. deželni šolski nadzornik štajerskih ljudskih šol. L. 1873. pa je bil imenovan za enako mesto na Primorskem, kakor je še zdaj v Trstu.

Anton Klodič govori in piše izvrstno več jezikov in je iskren prijatelj šolski mladini. Z različnimi spisi, ki jih je priobčil, pokazal je, da je spreten pisatelj. L. 1878. je ob-

javil gledališko igro „Materin blagoslov“, katere odlomek nahajamo natisnjeno v našem berilu. L. 1879. pa je sestavil in na svetlo dal knjigo „Učni načrti za ljudske šole na Primorskem“. Ta knjiga je pisana v 4 jezicah (v slovenskem, hrvaškem, laškem in nemškem jeziku), in je velike važnosti za učitelje na ljudskih šolah. V „Četrtem Berilu“ je natisnjenih tudi nekaj sestavkov Anton Klodičevih; tam nahajamo n. pr. odlomka iz njegove igre „Materin blagoslov“, namreč pesen: „Kovaška“ in „Hvala kovačem“, dalje poučna sestavka: „Bankovci“ in „Sodružja“. Vrh tega je Klodič priobčil še več spisov, ki pričajo, da je učen jezikoslovec.

Zaradi velikih zaslug, ki jih ima Anton Klodič za šolstvo, povzdignil ga je naš presvetli cesar v viteški stan s pridevkom „Sabladoski“.

Ljubi otroci! Vitez Anton Klodič-Sabladoski, zdanji deželni šolski nadzornik na Primorskem, bodi vam v vzpodbuden vzgled! Na njem vidite, kakó se lahko oslavi človek, ako ima bistro glavo, železno voljo in je neutrudno delaven, da -si se je morda rodil le v priprosti kmetski koči!

Fran Jeriša.

(Glej 33. berilno vajo: „Žabi“.)

Pisatelj in pesnik velike nadarjenosti je bil prerano umrl Fran Jeriša, čegaver basen „Žabi“ smo tù čitali. Rodil se je kot sin silno ubogih starišev v dan 3. aprila 1829. l. v Št. Martinu pod Šmarijino goro (a ne v Smledniku, kakor nekateri trdijo*). Gimnazijo je dovršil v Ljubljani 1848. l. Učil se je nekoliko časa zasebno pravoslovja v Ljubljani, a potem je odšel na Dunaj, kjer je pravoslovje dovršil ter se poprijel modroslovja, ker želel je postati profesor. A žalibog, ni se mu želja izpolnila: umrl je meseca septembra 1855. l. na Dunaji za kolero, še-le 26 let star.

Pokojni Jeriša je užé zgodaj pokazal bistro svojo glavo ter je bil vesela nada svojih starišev, prijateljev in znancev in vsega národa slovenskega! Prihajajoč iz silno ubožne rodbine, trpeti je moral veliko pomanjkanje. A vse to ni oviralo vstrajnega njegovega delovanja! V šoli je bil zmerom prvi odličnjak, ali vsaj eden prvih mej odličnimi dijaki. Vsled svoje velike nadarjenosti in bučelične pridnosti prisvojil si je užé kot dijak obširno znanje; govoril in pisal je mnogo jezikov ter je neumorno delal v blagor svojega milega slovenskega národa, kojega je iskreno ljubil ter se je zmerom navdušeno zanj potegoval. Poseben prijatelj pa je bil tebi, slovenska mladina; spisal je mnogo pesnic in povestic tebi v pouk, katere je podpisoval z izmišljenim imenom „Detomil“. In res, pravo imé si je bil izbral: bil je v istini detomil pesnik in pisatelj slovenski!

Človek se ne more dovolj načuditi, ako pregleduje, koliko izvrstnih spisov je priobčil mladenič Fr. Jeriša po različnih časopisih slovenskih! Pisal je v mladinski list „Vedež“, v „Novice“, v „Slovenijo“, v „Ljubljanski Časnik“ in „Glasnik“. Tudi je mnogo prevajal iz tujih jezikov, takó iz mnogih slovanskih narečij, iz nemščine, angleščine in drugih jezikov. Ne bodem vam našteval vseh Jeriševih umotvorov, vendar nekaj vam jih tù naštejemo: V „Vedeži“ nahajam njegove povesti „Mladi kamnosek, lep izgled detinske ljubezni“, „Na sv. Miklavža večer“, tù natisnjeno „Žabi“, potem pesence: „Hvaležna solzica cesarju Ferdinandu I. o Njegovem odstopu, in ljubezni iskrica novemu cesarju Francu Jožefu I.“, „Nada“,

*) O tej stvari mi piše prijatelj Jerišev, slovenski pesnik Fr. Cegnar, to-le: „Rojstveni kraj dotičnega nepozabljivega mojega prijatelja (namreč Fr. Jeriše) mi ni prav natanko znan. V šolah se je pisalo, da je iz Smlednika, toliko pa vem, da ni doma prav iz te vasi, ampak blizu nje, da pa skoro gotovo spada pod Smledniško župnijo. Njegova roditelja sta bila zeló, zeló uboga in zato je mogoče, da nista imela stalnega stanovanja, od tod menda različna poročila.“ Pis.

„Barkica“, „Deklici z venčkom“ in kaj milo „Zvezdico“. V „Ljubljanskem Časniku“ pa je spisal znamenite „Pripovedke slovenskega národa“, ki jih je po raznih krajih nabral, in dr. Pa tudi po nekaterih slovenskih berilih je natisnjenih nekaj Jeriševih izdelkov, n. pr. v Janežičevem „Cvetniku“.

Mislite si lahko, dragi otroci, kakó britko je presunila novica o Jeriševi nenadni smrti vsakega slovenskega domoljuba! „Novice“ so o tej priliki v št. 73., 1855. l. pisale tako-le: „Z Dunaja smo žalostno novico prejeli, da gosp. Fran Jeriša je ondi za kolero umrl. Nadopolni mladenič — bil je še-le 26 let star — ki se je zdaj po dovršenih pravoslovnih šolah pripravljal za gimnazijalno učiteljstvo, je bravcem „Novic“ po mnogih lepih spisih in pesnih takó dobro znan, da lahko sami cenijo veliko zgubo, ki je s smrtjo njegovo zadela slovensko slovstvo“.

In res, milo se človeku stori, ko pomisli, da je nadarjeni mladenič, ki je toliko lepega še obetal svoji domovini, moral iti v prezgodnji grob, in to baš takrat, ko je kmalu za vselej imelo odklenkati njegovemu pomanjkanju; ko je imel začeti uživati sad svojega truda! . . .

Po Jeriševi smrti je prišlo še nekaj njegovih spisov v nekaterih slovenskih časopisih na dan.

Otroci, spominjajte se detomilega pokojnega Frana Jerišel! (Dalje prih.)

Književstvo.

— V zalogi knjigotrčca Morica Perlesa na Dunaji izišel je ravnokar prvi zvezek knjige „**Theoretisch-praktische Anleitung zum Gebrauche des Lesebuches in der Volks- und Bürgerschule**“. Pisatelj Karl Schubert deli svojo knjigo, ki bode izišla v 12 zvezkih — cena vsakemu zvezku je 30 kr. — v dva dela. V prvem delu obravnava tvarino beril za ljudske in meščanske šole. — Z veseljem bral sem omenjeni prvi zvezek te knjige, nverjen, da bode slehrnemu učitelju bistveno služila pri razpravi nemških beril. Seveda bi bilo dosto boljše, da bi se nam pojavila taka knjiga v slovenščini za naša slovenska berila. Potrebujemo jo kaj živo. Vender smemo pa z le-to knjigo tudi zadovoljni biti, vsaj je prva te vrste, ki je takó obširno izišla v Avstriji. Dosedaj posluževali smo se učitelji po največ za rečeni predmet nemške knjige: „Behandlung des deutschen Lesebuches“, von Kehr. Res, da je tudi ta knjiga izvrstna, a osnovana je na podlogi nemških učnih črtežev in je torej prirejena za šolo na Nemškem. Knjiga Schubertova pa je pisana za avstrijske šole, in dokler se ne oglasi v Slovencih pisatelj, ki nam bo enako knjigo spisal, držimo se tega návoda in kupujemo užé s početka zvezek za zvezkom rečene knjige.

— j —

Dopisi.

S Primorskega. (Druga deželna učiteljska konferencija na Primorskem.) Ta se je vršila 25. septembra v Gorici ter ž njo je bila združena tudi dokaj lepa razstava učnih pripomočkov. O polu deseti uri zjutraj zbralo se je v gimnazijalnem poslopji mnogo učiteljev in učiteljic iz mesta in z dežele, isto tako duhovnikov, precej profesorjev, šolskih nadzornikov in druge gospóde, na čelu jim c. kr. namestnik baron Depretis, milostivi knezonadškof dr. Zorn, namestniška svetovalca Schwarz in Giovanelli, c. kr. dež. šol. nadzornik vitez Klodič, c. kr. okrajni glavar baron Rechbach, učiteljski zastopniki v deželni učiteljski konferenciji in dr. — Vitez Klodič, kot predsednik deželni učiteljski konferenciji, pozdravi navzočnike najprej v nemškem jeziku, potem pa nadaljuje svoj govor v slovenskem jeziku ter navdušeno opisuje goriško domovino, poudarjaje, da njen najdraži zaklad je mladina, ki je izročena učiteljem v vzgojo in pouk. Učitelji naj bi jo uzajemno z duhovniki vzgojevali v pravem krščanskem duhu.

G. deželni šolski nadzornik, končavši slovenski svoj govor, bere laško sporočilo, v katerem pojasnuje, v koliko je koristila I. deželna učiteljska konferencija, ki se je vršila v Gorici 1875. l.

„Vu onom vrejmeni: Po Heródešovej smrti ovo angeo gospodnov se je skázao vu sneh Jožefi v Egjiptomi, govoreči: stani gori, in vzemi dejte, i mater njegovo, ino idi vu zemlou Izraëlsko: ár so spomrli, ki so iskali dušo diteta. Šteri gori stánovši, vzeo je dejte, i mater njegovo, i prišao je v Izraëlsko zemlou. Slišavši pa, ka bi Archelaus kralüvao v Judaei mesto Heródeša, oče svojega, bojao se je tá idti: i opomenjeni vu sneh, odišao je na strani Galilaeae. I pridouči prebivao je vu váraši, ki se zové Nazareth: da bi se spunilo, ka je povedano po prerokej: ka de se Názarenski zváo (str. 63. 64).“

XXIX. Anton Makovic, Carn. Landstrassens. (iz Kostanjevice), Anatomices, Chirurgiae et Obstetriciae artis Magister, Chirurgus urbis Labacensis, Academicus Ope-
rosus edidit:

a) Prašanja inu odgovori čez všegarstvu, po navskih bukvah Rafaela Joan. Steidela od všegarstva. Flumini apud Hradezky 1782 in 8°. et dedicavit Illmo D. Sigisfrido L. B. de Gussich. C. R. Ap. Maj. Consiliario, Officialium Provinciae Carnioliae Praesidenti, Acad. Oper. Lab. actuali Praesidi (Bibl. Carn. 34) t. j. Antona Makovica, rezvudnoste, ranocelnoste inu všegarstva Magistra inu ranocelca — der Zergliederungskunst, Wundarznei u. Geburtshilfe. . Laubach bei J. M. Promberger. 1782. 8. 379 S. — b) Podvučenje za Babice, iz nemškiga na krajnski jezik prestavlene od Antona Makovitza, Londšaftni Ranocelnik, inu posebni Vučenik tiga Všegarstva. V Lublani. J. Fr. Eger. 1788. 8. 45 + 8. — Nahaja se v tej knjižici: Podvučenje za Babice (Hebammen). Viža te Persege ene Babice. Od Lublanskiga Consistoriuma. . na znanje. . Oznanilo (Kurrende) od Cessarskiga Krajleviga Gubernia v' notrajnim Oesterreihi, skuzi kateru vsim Všegarjam (den Accouchers) inu Babicam ta kárst Judovskih otrok, tudi v sili prepovedanu bode. Persega za Babice v Cirkularskih (Kreisstädten) inu drugih malih itd. Na primer bodi še začetek:

§. 1. „Ta nevumnost teh babic je v deželah mnogih prebivavcov življenje koštala; ne sme tedaj v letej službi obena biti, katera ny v tem zadosti zastopna, inu skušena, tudi če ni poprej od eniga dobru vučeniga Všegarja izprašana, ali če tega ny, od eniga Arcata (ali Doctarja) examinirana, inu od Krajsie (Kraisamta) ali tudi od Kommissie čez zdravie (Sanitet Comissiona) poterjena, inu v persego vzeta. V tej reči zbirovén biti je treba ne le za volo tega, kar se zna za naprej naklučiti itd. — Krainisch-deutsch, das Krainische schlecht, wie man es schon aus dem Titel ersieht (Šaf. 95. 96).“

XXX. Jernej Bastiančič, poznej vikarij v Radoljici, naposled dekan v Lescah, umrl 14. jan. 1818, in Carniolicum vertit: Katholšku podvučenje od tih prvih dveh Sakramentov, s. Kersta, inu s. Firme Od Jerneja Bastiančiča v Lublanski duhovni hiši Mašnika. V Lublani, Ign. Klainmajer. 1783. 12. 147. Na razgled bodi:

„Perva postava. Kdaj je ta Sakrament tiga Kersta gori postavljen, inu v' čem obstoj. Jezus Kristus je en malu pred svojim v' Nebu hojenjam k svojim Jogram rekuv: Pejte, vučyte usse ludy, Kerstyte jih v Imenu Očeta, inu Synu, inu svetiga Duha. . . Kateri bo vervov, inu bo keršen, ta bo izveličan; kateri pak nebo vervov, bo pogublen. Tukej v tih bessedah je ta goripostava tiga Kersta prov očytneu zapopadena. . . — Firma se tolku pravi, koker enu Poterjenje. Timu drugimu Sakramentu se zato leto Ime da, kir bo on tim, kateri so že keršeni, dodelen, de bi skuz enu novu noterulivanje svetiga Duha v njuh serce oni v Veri, vupanju, inu v Lubezni, katero so oni per kerstu zadobili, poterjeni bili itd.“